

Jan Ciszewski

Nowe prawo adopcyjne w Republice Federalnej Niemiec

Palestra 22/2(242), 32-41

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jeżeli rozporządzenie się dziełem zależnym następuje przez jego twórcę w drodze czynności prawnej bez zezwolenia twórcy oryginału, to czynność taką należy za prawnie nieskuteczną, gdyż — jak stwierdził Sąd Najwyższy w aktualnych również na gruncie obecnej ustawy orzeczeniach z dnia 27 maja 1926 r.²⁵ i z dnia 8/13 czerwca 1931 r.²⁶ — prawo autorskie w znaczeniu subiektywnego uprawnienia jest prawem natury cywilnej, wobec czego mają doń zastosowanie ogólne zasady prawa cywilnego, a więc i zasada *nemo plus iuris in alium transferre potest, quam ipse habet*. Z tego więc względu nie może być skutecznie przeniesione prawo do wykorzystania utworu i pochodne prawo do wynagrodzenia, jeżeli uprawnienia te nie przysługiwały zbywcy. Jednakże w zakresie ochrony autorskich praw majątkowych w drodze roszczeń negatoryjnych, dotyczących stanów faktycznych znajdujących się poza zasięgiem zgody twórcy oryginału na wykorzystanie dzieła, należałoby uznać, że twórca dzieła zależnego chroniony jest przez przepisy prawa autorskiego także w razie braku zgody autora oryginału.

²⁵ Zb. Orz. SN z 1926 r., poz. 84.

²⁶ Zb. Orz. SN z 1931 r., poz. 348.

JAN CISZEWSKI

Nowe prawo adopcyjne w Republice Federalnej Niemiec

Celem artykułu jest przedstawienie w skrócie zasad nowego prawa o adopcji w RFN, uchwalonego w 1976 r. i obowiązującego tam od 1.1.1977 r.

W dniu 2 lipca 1976 r. została uchwalona przez Bundestag ustawa o przysposobieniu oraz o zmianie innych przepisów (Gesetz über die Annahme als Kind und zur Änderung anderen Vorschriften)¹ oraz ustawa wprowadzająca nowe przepisy o przysposobieniu (Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind)². Nowa regulacja prawna instytucji przysposobienia weszła w życie z dniem 1 stycznia 1977 r.

Ze względu na to, że — zgodnie z art. 22 § 1 polskiego prawa prywatnego międzynarodowego³ — przysposobienie podlega (z wyjątkami określonymi w § 2 tego przepisu) prawu ojczystemu przysposabiającego⁴ i że toczą się przed sądami polskimi sprawy o przysposobienie obywateli polskich przez obywateli RFN, nowe przepisy o przysposobieniu będą z pewnością musiały być stosowane przez sądy polskie. Stąd potrzeba zapoznania się z tymi przepisami.

¹ W skrócie: Adoptionsgesetz, opubl. w Bundesgesetzblatt 1976 r., część I, Nr 78, str. 1749—1761.

² W skrócie: Adoptionsvermittlungsgesetz (Ad VermiG).

³ Dz. U. z 1965 r. Nr 46, poz. 290.

⁴ Por. J. Ciszewski: Praktyka sądów w sprawach o przysposobienie obywateli polskich przez cudzoziemców i osoby zamieszkałe za granicą, „Problemy Wymiaru Sprawiedliwości”, nr 1/1977, str. 80 i nast.

Na wstępie zwrócić należy uwagę na dwa zagadnienia charakteru ogólnego. Po pierwsze — w okresie ostatnich dwudziestu lat przepisy o przysposobieniu w RFN były już nowelizowane pięciokrotnie.⁵ Po drugie — omawiana ustawa z 1976 r. ma charakter kompleksowy, wprowadza ona bowiem zmiany przede wszystkim do kodeksu cywilnego (BGB), ale poza tym także do wielu innych aktów prawnych, które chociażby w ograniczonym zakresie odnoszą się do problematyki przysposobienia.⁶

Na mocy nowej ustawy całkowicie inne brzmienie uzyskały przepisy tytułu ósmego rozdziału drugiego księgi czwartej BGB (§ 1741—1772). Przepisy te zostały podzielone na dwa działy: pierwszy z nich (§ 1741—1766) dotyczy przysposobienia osób małoletnich, a drugi (§ 1767—1772) — osób pełnoletnich.

I. PRZYSPOSOBIENIE MAŁOLETNIEGO

Generalne przesłanki przysposobienia

Nowym postanowieniem, które nie miało swojego odpowiednika w dotychczasowych przepisach, jest brzmienie § 1741 ust. 1 BGB, zgodnie z którym przysposobienie jest dopuszczalne, jeżeli służy to dobru dziecka.⁷ Ponadto koniecznym warunkiem orzeczenia przysposobienia jest stwierdzenie, że można oczekiwać, iż pomiędzy przysposabiającym a przysposabianym powstanie więź rodzinna odpowiadająca stosunkom między rodzicem a dzieckiem. Przepis nie powinno być jednak orzeczone, gdyby to było sprzeczne z przeważającymi interesami (*überwiegende Interessen*) dzieci przysposabiającego lub z interesami przysposabianego albo gdy zachodzi obawa, że interesy przysposabianego mogą być zagrożone przez dzieci przysposabiającego. Interesujące wydaje się tutaj to, że do przepisu tego (§ 1745) zostało włączone postanowienie, iż względy majątkowe nie mogą mieć decydującego znaczenia.⁸

Specyficznym warunkiem przysposobienia, który został wprowadzony do prawa RFN, jest warunek uprzedniego posiadania przez przysposabiającego pod swoją pieczę dziecka, które zamierza on przysposobić (§ 1744). W związku z tym że spełnienie tego warunku będzie w zasadzie związane z koniecznością wspólnego zamieszkania przysposabiającego z przysposabianym, zachodzą podstawy do przyjęcia, iż warunek ten jest zbliżony do warunku wspólnego zamieszkania przed orzeczeniem przysposobienia, jaki znany jest większości stanów USA, większości prowincji Kanady i niektórym krajom europejskim.⁹

⁵ Poprzednie zmiany zostały dokonane na mocy ustaw: z dnia 18 czerwca 1957 r., 11 sierpnia 1961 r., 18 września 1969 r. i 14 sierpnia 1973 r.

⁶ Np. ustawa wprowadzająca kodeks cywilny (BGB), ustawa Nr 16 Rady Kontrolnej (prawo małżeńskie) z dnia 20 lutego 1946 r., ustawa o wymiarze sprawiedliwości z dnia 5 listopada 1969 r., kodeks karny.

⁷ Jest to istotne o tyle, że w literaturze (por. E. Mędrzycka, K. Olejniczak: Praktyka sądów w zakresie spraw z wniosków cudzoziemców i obywateli polskich zamieszkałych za granicą o przysposobienie obywateli polskich, „Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości” nr 5—6/1960, str. 48; B. Walaszek, S. Sośniak, E. Wierzbowski: Międzynarodowe prawo rodzinne, s. 311, 312) dominuje pogląd, że gdyby obce prawo, które miałyby być zastosowane w konkretnej sprawie, dopuszczało możliwość orzeczenia przysposobienia nie leżącego w interesie przysposabianego, to sąd polski nie mógłby orzec przysposobienia.

⁸ Por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 15.IX.1951 r. C 715/51, OSN 1953, poz. 37 i „Państwo i Prawo” nr 2/1952, s. 321 oraz z dnia 30.IX.1952 r. C 1513/52, OSN 1954, poz. 3, „Państwo i Prawo” nr 5—6/1953, str. 812 i „Nowe Prawo” nr 6/1953, s. 376.

⁹ Brak jest podstaw do uznania, że stosowanie tego przepisu przez sądy polskie miałyby

Konstrukcja instytucji przysposobienia

Daleko idąca zmiana nastąpiła w zakresie konstrukcji przysposobienia. Dotychczasowe przepisy (zwłaszcza § 1741) stanowiły, że do przysposobienia dochodzi na mocy umowy, która następnie podlega zatwierdzeniu przez sąd.¹⁰ Zgodnie z dotychczasowym przepisem § 1754 przysposobienie uzyskiwało moc z chwilą potwierdzenia umowy przez sąd, przy czym strony były związane umową od daty jej sporządzenia. Obecnie wyeliminowane zostały te obowiązujące dotychczas elementy, które wywodziły się z kontraktowego ujęcia instytucji adopcji. Na mocy obecnie obowiązującego przepisu § 1752 wprowadzono zasadę, że przysposobienie zostaje orzeczone przez sąd opiekuńczy na żądanie przysposabiającego.

Stan cywilny przysposabiającego

Jeśli chodzi o osoby przysposabiające, to utrzymany został przepis stanowiący, że wspólnie przysposobić dziecko mogą tylko małżonkowie (§ 1741 ust. 1). Ponadto małżonek jest uprawniony do przysposobienia swojego dziecka pozamałżeńskiego lub dziecka współmałżonka. W sytuacji gdy jeden z małżonków nie ma zdolności do czynności prawnych lub ma tę zdolność ograniczoną, drugi małżonek może sam przysposobić dziecko (§ 1741 ust. 2).

Również osoba nie pozostająca w związku małżeńskim może dokonać przysposobienia, przy czym wyraźnie dopuszcza się możliwość przysposobienia (w tym także przez matkę) własnego dziecka pozamałżeńskiego (§ 1741 ust. 3).

Paragraf 1742 (poprzednio § 1749 ust. 2) daje wyraz powszechnie przyjętej zasadzie, w myśl której dopóki istnieje stosunek prawny powstały przez przysposobienie, dopóty dziecko już przysposobione może być przysposobione tylko przez małżonka przysposabiającego.

Wiek przysposabiającego

Zasadą jest, że przysposabiający musi mieć ukończone 25 lat. W wypadku przysposobienia swojego dziecka pozamałżeńskiego lub dziecka współmałżonka powyższa granica wieku jest obniżona i wynosi 21 lat. Natomiast w razie przysposobienia przez oboje małżonków jedno z nich musi mieć ukończone 25 lat, a drugie 21 lat. Ponadto bezwzględnym warunkiem po stronie przysposabiającego niezbędnym do przysposobienia jest posiadanie pełnej zdolności do czynności prawnych (§ 1743).

skutki sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego PRL (art. 6 pr. pr. międz.); por. w tej mierze postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 9.II.1972 r. III CRN 115/71, OSNCP nr 7—8/1972, poz. 147 i z dnia 26.IV.1972 r. III CRN 20/72, OSNCP nr 10/1972, poz. 186. Celem tego rodzaju przepisów jest bowiem praktyczne sprawdzenie, czy zachowanie się wnioskodawców i przysposabianego oraz warunki, w jakich dziecko żyło w czasie wspólnego zamieszkania, pozwalają na stwierdzenie, że orzeczenie przysposobienia będzie zgodne z dobrem przysposabianego.

¹⁰ W związku z tym że kwestia, czy przysposobienie ma dojść do skutku w drodze umowy, czy też na skutek orzeczenia sądu, podlega w myśl art. 22 § 1 pr. pr. międz. prawu ojczystemu przysposabiającego (nie jest to bowiem warunek formalny, lecz materialno-prawny, bo dotyczący ważności przysposobienia), na gruncie dotychczasowych przepisów reprezentowany był pogląd, że jeżeli obywatel RFN zamierza przysposobić w Polsce dziecko posiadające obywatelstwo polskie, to umowa o adopcji podlega zatwierdzeniu przez sąd polski. Por. B. Wałaszka: Przesposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, str. 185 i 186; J. Jodłowski: Recenzja powyższej pracy B. Wałaszka, „Państwo i Prawo” nr 7/1971, str. 158.

Przy tej okazji warto zwrócić uwagę na to, że również poprzednio obowiązywał warunek ukończenia 25 lat, ale sąd mógł odstąpić od niego, jeżeli przysposabiający zamierzał przysposobić swoje dziecko pozamażeńskie lub dziecko współmałżonka oraz jeżeli przemawiały za tym ważne powody (§§ 1744, 1745 i 1745B).¹¹

Warunek bezdzietności

Dotychczasowe przepisy BGB (zwłaszcza § 1741) stanowiły, że przysposobić inną osobę może tylko ten, kto nie ma własnych potomków,¹² przy czym nie stanowiła przeszkody do dalszego przysposobienia okoliczność, iż określona osoba przysposobiła już poprzednio dziecko (§ 1743). Sąd opiekuńczy mógł jednak zwolnić od warunku bezdzietności, jeżeli przysposobienie dziecka nie było sprzeczne z przeważającymi interesami własnych dzieci przysposabiającego oraz jeżeli nie było podstaw do obaw o zagrożenie interesów przysposobianego (§ 1745a ust. 1).

Obowiązujące obecnie przepisy pominęły całkowicie warunek bezdzietności, ale stanowią jednocześnie, że — jak to już wyżej stwierdzono — zachodzi konieczność dokonania oceny, czy przysposobienie nie wpłynie w określonym stopniu negatywnie na dzieci przysposabiającego (por. wyżej § 1745).

Zgoda przysposobianego i jego przedstawiciela ustawowego

Ustawodawstwo RFN wprowadza zasadę, że do przysposobienia konieczna jest zgoda dziecka. Jeżeli dziecko ukończyło 14 lat, zgodę na przysposobienie wyraża ono osobiście, ale do wyrażenia tej zgody konieczne jest zezwolenie jego przedstawiciela ustawowego. W pozostałych wypadkach, tzn. wówczas, gdy przysposobiany nie ukończył 14 lat albo gdy wprawdzie ukończył 14 lat, ale nie ma zdolności do czynności prawnych, zgodę na przysposobienie wyraża przedstawiciel ustawy dziecka.

Zgoda małoletniego, który ukończył 14 lat i nie jest pozbawiony zdolności do czynności prawnych, może być przez niego odwołana aż do momentu uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu. Do odwołania zgody nie jest konieczne zezwolenie przedstawiciela ustawowego.

Jeżeli zachodzi konieczność uzyskania zgody lub zezwolenia opiekuna (bądź kuratora), a ten odmawia ich udzielenia, to istnieje możliwość jej zastąpienia przez sąd w razie ustalenia bezzasadności odmowy wyrażenia zgody lub zezwolenia (§ 1746).

Do przysposobienia dziecka pochodzącego z małżeństwa konieczna jest zgoda obojga rodziców, natomiast do przysposobienia dziecka pozamażeńskiego konieczna jest zgoda matki. Przysposobienie dziecka pozamażeńskiego przez osobę trzecią nie może być orzeczone, jeżeli ojciec dziecka złożył wniosek o jego uznanie lub przysposobienie (§ 1747 ust. 1 i 2).

¹¹ Natomiast w okresie przed nowelizacją z dnia 18.IX.1963 r. przysposabiający musiał mieć ukończone 50 lat i być co najmniej o 18 lat starszy od przysposobianego (§ 1744). Obecnie przepisy nie znają warunku zachowania odpowiedniej różnicy wieku między przysposabiającym a przysposobianym. W świetle powyższego widoczna jest wyraźna tendencja do obniżania granicy wieku osoby chcącej przysposobić.

¹² W literaturze wyrażono pogląd (B. W a l a s z e k: Przesposobienie (...), op. cit., str. 238), że wprowadzony przez właściwe prawo obce warunek bezdzietności przysposabiającego nie powinien być wyłączany na mocy klauzuli porządku publicznego (art. 6 pr. międz.).

Zgoda przedstawiciela ustawowego na przysposobienie dziecka nie może być skutecznie wyrażona przed upływem 8 tygodni od dnia urodzenia się dziecka (§ 1747 ust. 3).¹³

Zgoda jednego z rodziców nie jest jednak wymagana, jeżeli nie jest on w stanie tego uczynić albo jeżeli miejsce jego pobytu jest nie znane (§ 1747 ust. 4).

Poprzednio obowiązujące przepisy dopuszczały możliwość wyrażenia zgody na każde ewentualne przysposobienie w przyszłości — jedynie przez ojca dziecka. Obecnie zgoda taka może być wyrażona przez oboje rodziców (§ 1747 ust. 3), z tym jednak zastrzeżeniem, że zgoda traci swoją skuteczność, jeżeli dziecko nie zostanie przysposobione w ciągu 3 lat od wyrażenia zgody (§ 1750 ust. 4).

Wyrażenie zgody przez sąd w zastępstwie przedstawiciela ustawowego

Nowe przepisy szczegółowo normują problematykę wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy w zastępstwie rodziców. Otóż jeżeli jedno z rodziców w sposób trwały dopuszcza się poważnego naruszenia swoich obowiązków wobec dziecka albo wykazało swoim postępowaniem, że dziecko jest mu obojętne, oraz jeżeli niedojście do skutku przysposobienia wyrządziłoby dziecku nieproporcjonalnie wysokie szkody, to sąd opiekuńczy na wniosek dziecka wyraża zgodę na przysposobienie w zastępstwie rodzica. Możliwość takiego zastępczego wyrażenia zgody ma miejsce także wówczas, gdy rodzic ze względu na swą ciężką niedomogę umysłową (*schwerere Gebrechen*) jest w sposób trwały niezdolny do sprawowania opieki nad dzieckiem oraz gdy dziecko w razie niedojścia do skutku przysposobienia nie mogłoby się wychowywać w rodzinie, w związku z czym jego rozwój byłby zagrożony (§ 1743).

Zgoda współmałżonka

Do orzeczenia przysposobienia dziecka przez jednego z małżonków konieczne jest uzyskanie zgody współmałżonka. Zgoda taka nie jest wymagana, jeżeli ten współmałżonek nie jest w stanie tego uczynić albo jeżeli jego miejsce pobytu jest nie znane. W tych wypadkach gdy zgoda jest wymagana, ale współmałżonek nie wyraża zgody, istnieje możliwość zastępczego jej wyrażenia przez sąd opiekuńczy na wniosek przysposabiającego. Zgoda taka nie będzie jednak udzielona, jeżeli określone interesy drugiego małżonka lub rodziny sprzeciwiają się orzeczeniu przysposobienia (§ 1749 ust. 1 i 3).

W związku z tym że przepisy BGB dopuszczają możliwość przysposobienia osoby pozostającej w związku małżeńskim, do przysposobienia takiej osoby konieczne jest uzyskanie zgody współmałżonka przysposobianego (§ 1749 ust. 2).¹⁴

Warunki dotyczące zgody na przysposobienie

Wyrażenie zgody na przysposobienie (dotyczy to dziecka, jego przedstawiciela ustawowego oraz współmałżonka przysposabiającego lub przysposobianego) następuje przed sądem opiekuńczym. Musi ono być potwierdzone notarialnie. Zgoda jest nieodwołalna (§ 1750 ust. 1 i 2). Nie dotyczy to jednak dziecka, które ukończyło 14 lat i nie jest całkowicie pozbawione zdolności do czynności prawnych; wówczas może ono odwołać swoją zgodę aż do momentu uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu (§ 1746 ust. 2).

¹³ Według poprzednio obowiązującego § 1747 ust. 2 BGB zgoda na przysposobienie mogła być udzielona dopiero po ukończeniu przez dziecko 3 miesięcy.

¹⁴ Por. niżej przypis 18.

Zgoda traci swoją moc, jeżeli wniosek zostanie cofnięty albo jeżeli z innych przyczyn przysposobienie nie zostało orzeczone, a ponadto (zgoda rodzica) wtedy, gdy dziecko w ciągu 3 lat od wyrażenia zgody nie zostanie przysposobione (§ 1750 ust. 4).

Skutki wyrażenia przez rodzica zgody na przysposobienie

Z chwilą wyrażenia zgody przez rodzica na przysposobienie dziecka następuje ustanie władzy rodzicielskiej tego rodzica wobec dziecka i od tego momentu nie może już być urzeczywistnione jego uprawnienie do kontaktów z dzieckiem. Jednocześnie z ustaniem władzy rodzicielskiej jednego z rodziców funkcję opiekuna przejmuje Urząd do Spraw Młodzieży (*Jugendamt*), chyba że władza rodzicielska przysługuje drugiemu rodzicowi albo że dziecko zostaje przysposobione przez małżonka rodzica (§ 1751 ust. 1 i 2).

Jeżeli zgoda rodzica stała się bezskuteczna ze względu na nieorzeczenie przysposobienia (§ 1750 ust. 4), jego władza rodzicielska nie odżywa z mocy prawa, jednakże sąd opiekuńczy może ją przywrócić, jeśli nie sprzeciwia się to dobru dziecka (§ 1751 ust. 3).

Następnym skutkiem wyrażenia przez rodziców zgody na przysposobienie ich dziecka jest przejście na przysposabiającego obowiązku dostarczania dziecku środków utrzymania z pierwszeństwem przed jego krewnymi, jeżeli dziecko zostało przyjęte pod opiekę przysposabiającego w celu przysposobienia.

W sytuacji gdy małżonek zamierza przysposobić dziecko współmałżonka, obowiązek zapewnienia dziecku środków utrzymania ciąży na obojgu małżonkach (§ 1751 ust. 4). Zasadnicza różnica w stosunku do poprzednio obowiązującego stanu prawnego polega na tym, że opisane wyżej skutki następują z chwilą wyrażenia przez rodziców zgody na przysposobienie ich dziecka. Poprzednio obowiązujące przepisy (§ 1765, 1766) stanowiły, że skutki takie następują z chwilą zatwierdzenia umowy o przysposobieniu.

Wpływ śmierci (przysposabiającego lub przysposabianego) na możliwość orzeczenia przysposobienia

Zgodnie z § 1753 ust. 1 BGB orzeczenie przysposobienia nie może nastąpić po śmierci dziecka. Natomiast możliwe jest orzeczenie przysposobienia po śmierci przysposabiającego i wówczas ma ono taki sam skutek, jak gdyby nastąpiło za życia przysposabiającego. Możliwość orzeczenia w takiej sytuacji przysposobienia wchodzi w rachubę, gdy przysposabiający złożył wniosek o przysposobienie do sądu albo zlecił złożenie takiego wniosku notariuszowi (§ 1753 ust. 2 i 3).¹⁵

Skutki przysposobienia

W razie przysposobienia dziecka przez oboje małżonków albo w razie przysposobienia dziecka współmałżonka — zasadniczy skutek przysposobienia polega na

¹⁵ Na gruncie obowiązujących dotychczas przepisów wyrażony został przez B. W a l a s z k a (Przysposobienie (...), op. cit., str. 85—86) daleko idący pogląd, że w wypadku gdy właściwe prawo obce (które stanowi, że adopcja następuje przez zawarcie umowy podlegającej zatwierdzeniu przez sąd) dopuszcza możliwość zatwierdzenia umowy przez sąd po śmierci przysposabiającego, to art. 6 pr. pr. międz. nie stanowi przeszkody do zatwierdzenia takiej umowy przez sąd polski. Pogląd ten w zestawieniu z treścią art. 587 k.p.c. w związku z art. 117 § 2 k.r.o. może budzić wątpliwości.

uzyskaniu przez dziecko stanowiska (pozycji) dziecka pochodzącego z małżeństwa osób przysposabiających. W pozostałych wypadkach przysposobiony uzyskuje stanowisko prawne dziecka małżeńskiego przysposabiającego (§ 1754 ust. 1 i 2).

Z chwilą przysposobienia wygasa stosunek pokrewieństwa dziecka (i jego potomków) do dotychczasowych krewnych oraz wygasają wypływające stąd prawa i obowiązki. Jednakże na skutek przysposobienia nie wygasają roszczenia dziecka istniejące w momencie przysposobienia; dotyczy to np. roszczeń rentowych, ale nie dotyczy roszczeń o dostarczenie środków utrzymania.

W razie przysposobienia dziecka pozamałżeńskiego swojego współmałżonka wygasa jedynie stosunek pokrewieństwa do drugiego rodzica i jego krewnych (§ 1755 ust. 1 i 2).

Nieco odmiennie — z natury rzeczy — określone zostały skutki przysposobienia wówczas, gdy przysposabiający są z dzieckiem spokrewnieni lub spowinowaceni. W takiej sytuacji wygasa jedynie stosunek pokrewieństwa dziecka (i jego potomków) do rodziców oraz wygasają wynikające stąd prawa i obowiązki. Jeżeli zaś małżonek przysposabia dziecko pochodzące z małżeństwa swojego współmałżonka oraz jeżeli to poprzednie małżeństwo ustało w wyniku śmierci, to nie wygasa stosunek pokrewieństwa wobec krewnych zmarłego rodzica (§ 1756 ust. 1 i 2).

Nazwisko przysposobionego

Zasadą jest, że dziecko przysposobione otrzymuje nazwisko (rodowe) przysposabiającego, przy czym do nazwiska tego nie dodaje się tego jego członu, które zostało dodane na skutek zawarcia przez przysposabiającego małżeństwa. Zmiana nazwiska rozciąga się na nazwisko małżonka osoby przysposobionej, jeżeli wyraził on na to zgodę (§ 1757 ust. 1).¹⁶

Zmiana imienia przysposobionego

Na wniosek przysposabiającego oraz za zgodą dziecka lub jego przedstawiciela ustawowego (por. § 1746 ust. 1) sąd opiekuńczy może zmienić imię dziecka, dodać mu nowe imię, jak również może dodać do dotychczasowego nazwiska nazwisko przysposabiającego, jeżeli ważne powody przemawiają za tym, że taka zmiana będzie zgodna z dobrem dziecka (§ 1757 ust. 2).

Tajemnica przysposobienia

Zgodnie z § 1758 BGB nie podlega ujawnieniu bez zgody przysposabiającego i dziecka fakt przysposobienia i jego okoliczności, chyba że wymaga tego interes publiczny.

Rozwiązanie przysposobienia

W myśl poprzednio obowiązujących przepisów rozwiązanie (uchylenie) przysposobienia następowało na mocy umowy między przysposabiającym a dzieckiem i

¹⁶ Co do ustalenia prawa właściwego dla kwestii nazwiska (zmiany imienia) przysposobianego dominuje pogląd (por. B. Wałaszek: Przepisy o przysposobieniu (...), op. cit., str. 286 i E. Mędrzycka, K. Olejniczak: Praktyka sądów (...), op. cit., str. 48), że prawem tym jest prawo rządzące adopcją (statut adopcji). W świetle powyższego prawo ojczyste przysposabiającego jest prawem, na podstawie którego należy ustalić, czy przysposobiony nabywa nazwisko przysposabiającego z mocy prawa, czy też na wniosek.

tymi potomkami dziecka, na które rozciągały się skutki przysposobienia. Umowa taka wymagała zatwierdzenia przez sąd (por. § 1750, 1751 i nast.).

Na mocy zaś nowych przepisów — analogicznie jak przy tworzeniu stosunku przysposobienia — o rozwiązaniu przysposobienia orzeka sąd opiekuńczy. Zgodnie z ogólną normą § 1759 stosunek przysposobienia może być rozwiązany tylko w wypadkach określonych w §§ 1760 i 1763 BGB.

W świetle tych przepisów stosunek przysposobienia może być rozwiązany przez sąd, jeżeli powstał on bez wniosku przysposabiającego, bez zgody dziecka lub bez wymaganej zgody rodzica (§ 1760 ust. 1).

Nieskuteczność zaś wniosku lub zgody ma miejsce wówczas, gdy osoba składająca oświadczenie:

- a) była w stanie nieświadomości, była niezdolna do czynności prawnych, albo gdy dziecko, które wyraziło zgodę, nie ukończyło 14 lat lub było całkowicie niezdolne do czynności prawnych;
- b) nie wiedziała, że chodzi o przysposobienie, albo nie chciała złożyć wniosku (wyrzucić zgody) o przysposobienie, albo wreszcie gdy zaszła pomyłka co do osoby;
- c) została skłoniona do złożenia oświadczenia wskutek podstępnego wprowadzenia jej w błąd co do istotnych okoliczności;
- d) złożyła oświadczenie pod wpływem bezprawnej groźby;
- e) wyraziła zgodę na przysposobienie przed upływem ośmiu tygodni od urodzenia dziecka (§ 1760 ust. 2).

Pomimo jednak istnienia powyższych przesłanek nie może nastąpić rozwiązanie przysposobienia, jeżeli składający oświadczenie — po ustaniu wymienionych wyżej sytuacji — ponownie wyraził zgodę albo ponownie złożył wniosek lub podał do wiadomości, że stosunek przysposobienia powinien być utrzymany (§ 1760 ust. 3).

Ponadto rozwiązanie przysposobienia jest wyłączone wtedy, gdy przy orzekaniu przysposobienia uznano za niecelowe, żeby rodzic, który nie był w stanie złożyć oświadczenia lub którego miejsce pobytu nie było znane, ponownie wyrażał zgodę albo żeby podał do wiadomości, iż stosunek przysposobienia powinien być utrzymany, jak również wtedy, gdy przesłanki upoważniające do zastępczego wyrażenia zgody zostały spełnione przy orzekaniu przysposobienia albo w chwili rozpoznawania wniosku o rozwiązanie przysposobienia (§ 1760 ust. 5 i § 1761 ust. 1).

Niezależnie od wymienionych wyżej sytuacji rozwiązanie przysposobienia nie może mieć miejsca wtedy, gdy mogłoby to naruszyć dobro dziecka z wyjątkiem wypadku, gdy rozwiązania przysposobienia wymagają ważne interesy przysposabiającego (§ 1761 ust. 2).

Dalsze przesłanki rozwiązania przysposobienia

Uprawnionym do złożenia wniosku o rozwiązanie przysposobienia jest tylko ten, bez którego wniosku lub zgody orzeczone zostało przysposobienie. W wypadku gdy dziecko lub przysposabiający są niezdolni do czynności prawnych, wniosek w imieniu tych osób może złożyć przedstawiciel ustawowy.

Wniosek o rozwiązanie przysposobienia może być złożony tylko w ciągu 1 roku, a ponadto tylko wtedy, gdy od orzeczenia o przysposobieniu nie upłynął okres 3 lat. Bieg terminu rocznego rozpoczyna się w chwili określonej w ustawie, w zasadzie — w chwili ustania przeszkody, np. stwierdzenia pomyłki, błędu, ustania groźby itp. (§ 1763 ust. 1 i 2).

Niezależnie od opisanego wyżej trybu i przesłanek rozwiązania przysposobienia, dopuszcza się też możliwość rozwiązania z urzędu — przysposobienia z ważnych powodów, gdy dziecko jest małoletnie, jeżeli przy tym wymaga tego dobro dziecka oraz jeżeli rozwiązanie przysposobienia umożliwi ponowne przysposobienie. W razie zaś przysposobienia dziecka przez małżonków dopuszcza się możliwość rozwiązania przysposobienia między dzieckiem a jednym tylko z małżonków, jeżeli drugi z małżonków gotów jest przejąć opiekę i wychowanie dziecka oraz jeżeli taka sytuacja na przyszłość nie będzie sprzeczna z dobrem dziecka (§ 1763).¹⁷

Skuteczność orzeczenia o rozwiązaniu przysposobienia

Orzeczenia o rozwiązaniu przysposobienia są skuteczne od daty ich wydania.

W związku z tym że dopuszcza się możliwość rozwiązania przysposobienia po śmierci przysposabiającego lub przysposabianego, § 1764 stanowi, iż orzeczenia takie wywołują takie skutki, jakby rozwiązanie nastąpiło za życia tych osób.

Skutki rozwiązania przysposobienia

Z chwilą rozwiązania przysposobienia ustaje powstały w wyniku przysposobienia stosunek pokrewieństwa dziecka i jego potomków do dotychczasowych krewnych oraz wynikające z tego prawa i obowiązki, a jednocześnie przywrócone zostają: stosunek pokrewieństwa dziecka i jego potomków do naturalnych krewnych dziecka oraz wynikające stąd prawa i obowiązki, ale w zasadzie już bez władzy rodzicielskiej (§ 1764 ust. 2). Sąd opiekuńczy bowiem przywraca naturalnym rodzicom dziecka władzę rodzicielską tylko wtedy, gdy nie jest to sprzeczne z dobrem dziecka. Gdy zaś sprzeczność taka zachodzi, nastąpi wówczas ustanowienie opiekuna lub kuratora (§ 1764 ust. 3 i 4).

Nazwisko dziecka po rozwiązaniu przysposobienia

Z chwilą rozwiązania przysposobienia dziecko traci prawo do używania nazwiska przysposabiającego jako swojego nazwiska. Postanowienie to nie ma zastosowania w razie rozwiązania przysposobienia wobec jednego z przysposabiających małżonków (§ 1765 ust. 1). Jednakże na wniosek dziecka sąd opiekuńczy może przy rozwiązaniu przysposobienia orzec, że dziecko pozostaje przy nazwisku, jakie otrzymało przez przysposobienie, jeżeli ma ono uzasadnione powody do noszenia tego nazwiska (§ 1765 ust. 2). Ponadto jeżeli nazwisko otrzymane przez przysposobienie stało się nazwiskiem małżeńskim, to sąd opiekuńczy — na wspólny wniosek małżonków — może orzec, że małżonkowie będą nosić jako nazwisko małżeńskie to nazwisko, jakie dziecko nosiło przed przysposobieniem (§ 1765 ust. 3).

Ustanie stosunku przysposobienia

Ustanie stosunku przysposobienia — oprócz wypadków rozwiązania przysposobienia na mocy orzeczenia sądowego — następuje w razie zawarcia małżeństwa

¹⁷ Również na gruncie polskiego prawa przyjmuje się, że wspólne przysposobienie przez małżonków rodzi stosunek przysposobienia między przysposobionym a każdym z przysposabiających małżonków. Powstają wtedy dwa stosunki, które nie są ze sobą związane w takim stopniu, żeby jeden z nich nie mógł istnieć bez drugiego (por. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 2.III.1955 r. II CR 1749/59, OSN 1956, poz. 36, z dnia 8.VIII.1957 r. I CR 120/67, OSNCP nr 12/1968, poz. 210 i z dnia 4.XII.1968 r. II CR 375/68, OSNCP 1969, poz. 147).

(wbrew przepisom prawa małżeńskiego) przez przysposabiającego z przysposobionym lub z jego potomkiem (także w razie unieważnienia takiego małżeństwa).

II. PRZYSPOSOBIENIE OSÓB PEŁNOLETNICH

Jak już podano na wstępie, nowe unormowanie przysposobienia zawarte jest w dwóch działach, z których drugi dotyczy przysposobienia osób pełnoletnich.¹⁸

Otóż w myśl § 1767 ust. 1 BGB przysposobienie osoby pełnoletniej jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy jest to usprawiedliwione obyczajowo. Ma to miejsce zwłaszcza wówczas, gdy między przysposabiającym a przysposabianym powstał już stosunek odpowiadający stosunkowi, jaki powstaje między rodzicem a dzieckiem. Omawiane przysposobienie nie może być orzeczone, gdyby było to sprzeczne z ważnymi interesami dzieci przysposabiającego lub przysposabianego (§ 1769).

Wniosek o przysposobienie osoby pełnoletniej może złożyć zarówno przysposabiający jak i przysposabiany (§ 1768 ust. 1).

Skutki przysposobienia osoby pełnoletniej

Zasadą jest, że skutki przysposobienia osoby pełnoletniej nie rozciągają się na krewnych przysposabiającego oraz że prawa i obowiązki wynikające ze stosunku pokrewieństwa przysposabianego i jego potomków wobec krewnych nie zostają naruszone przez przysposobienie (§ 1770 ust. 1 i 2). Przysposabiający jest jednak zobowiązany do dostarczania środków utrzymania przysposobionemu i jego potomkom z pierwszeństwem przed jego krewnymi naturalnymi (§ 1770 ust. 3).

Przy orzekaniu przysposobienia osoby pełnoletniej sąd opiekuńczy może na wniosek przysposabiającego lub przysposabianego orzec, że przysposobienie wywołuje skutki takie jak przy przysposobieniu małoletniego (§ 1754 — § 1756).¹⁹ Orzeczenie takie jest jednak możliwe tylko wtedy, gdy małoletnie rodzeństwo przysposabianego zostało już przysposobione przez tegoż przysposabiającego, gdy przysposabiany już jako małoletni został przyjęty do rodziny przysposabiającego albo gdy przysposabiający przysposabia swoje dziecko pozamałżeńskie lub dziecko współmałżonka (§ 1772).

Rozwiązanie stosunku przysposobienia

Sąd opiekuńczy może rozwiązać stosunek przysposobienia, jaki powstał wobec osoby pełnoletniej, jeżeli zachodzą ważne ku temu powody. Wniosek o rozwiązanie przysposobienia może złożyć przysposabiający lub przysposobiony.

Ponadto możliwość rozwiązania przysposobienia istnieje wówczas, gdy przysposobienie zostało orzeczone bez wniosku lub zgody dziecka (por. § 1760 ust. 1—5, § 1771).²⁰

W pozostałym zakresie do przysposobienia osoby pełnoletniej stosuje się odpowiednio przepisy o przysposobieniu małoletnich (§ 1767 ust. 2).

¹⁸ Zgodnie z art. 114 § 1 k.r.o. przysposobić można jedynie osobę małoletnią. Należy przyjąć, że sąd polski nie mógłby orzec przysposobienia osoby pełnoletniej, albowiem na przeszkodzie temu stanęłaby klauzula porządku publicznego (por. B. Wałaszek: Przepisobienie (...), op. cit., str. 235 oraz E. Mędrzycka i K. Olejniczak: Praktyka sądów (...), op. cit., str. 38).

¹⁹ Por. jak wyżej.

²⁰ Por. jak wyżej.